

VISONTAI-SZABÓ KATALIN

A gyermek jogainak érvényesülése a magyar polgári eljárásban

Implementation of the Rights of the Child in Hungarian Civil Procedure

Abstract: The status of children, and their role have both undergone significant changes all over the world in the past half century. The rights and vulnerabilities of the child are now the subject of increased attention in all fields, including in the framework of the judicial process. Today, the notion of child-friendly justice is not unknown in Hungary although it is yet to be decided if the proper term is child-friendly or child-centred. The means of ensuring that the rights of the child are respected are common to all procedures; however, the traumas and adverse experiences they may have found themselves subjected to are widely diverse in civil cases (usually the establishment of parental supervision), criminal cases (usually crimes where the victim is a child), and in procedures specific to the tutelage authority; so, the question deserves examination in view of such specificities. The adoption of the New York Convention was a significant milestone in the domain of the rights of the child; however, laying down the theoretical foundations was only relatively slowly followed by a dynamic of development in practice, and that took place with a wide degree of variability in different fields. In Europe – as in Hungary –, the participation of the child during the procedure meant the same as a hearing when the child is addressed questions. Today we know that Laura Lundy was right when in several of her studies she drew attention to the fact that true participation is more than simply asking the child questions. In my research, I set myself the task to create a type of catalogue for the procedural rights of the child and to answer the question: what more can we do that has not yet been done in order to avoid transforming participation in a procedure into a burden, or even worse, a trauma for the child, but instead making it the reflection of a plenitude of rights, a defining but not uncomfortable experience?

Keywords: the perspective of children's rights, hearing of the child, the rights of the child, child-friendly justice, The New York Convention.

Összefoglaló: Az elmúlt fél évszázad során a gyermekek helyzete, szerepe sokat változott a világ minden területén. A gyermekek jogaira és sérülékenységére ma már minden területen kiemelt figyelmet fordítanak, így az igazságszolgáltatás keretein belül is. Ma már hazánkban sem ismeretlen a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalma, bár a vita még nincs eldöntve, hogy a gyermekbarát vagy a gyermekközpontú a helyes kifejezés? A gyermek jogainak biztosítása minden eljárásban azonos, azonban hogy milyen traumáknak, rossz élményeknek lehetnek kitéve, erős változatosságot mutat a polgári ügyek (jellemzően szülői felügyelet rendezése), a büntetőügyek (tipikusan kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmények), valamint a gyámhatósági eljárások során, ezért érdemes a kérdést ezen specialitásokra figyelemmel vizsgálni. A New York-i Egyezmény elfogadása komoly mérföldkő volt a gyermekjogok területén, az elméleti alapok lefektetését azonban csak viszonylag lassan követte a gyakorlat, és a fejlődés dinamikája területenként is nagyfokú eltérést mutat. Európában – és így Magyarországon is – hosszú időn keresztül a

gyermek részvétele az eljárásban egyet jelentett a gyermek meghallgatásával. Ma már tudjuk, hogy Laura Lundynek volt igaza, aki több kutatása eredményeképpen felhívta a figyelmet arra, hogy a valódi részvétel jóval több, mint a gyermek pusztán meghallgatása. Kutatásom során elsősorban arra helyeztem a hangsúlyt, hogy a gyermek eljárási jogainak egyfajta katalógusát adhassam, illetve hogy választ adhassak arra a kérdésre, hogy mit tehetünk az eddigieken túl annak érdekében, hogy a gyermek számára az eljárásban való részvétel ne teher vagy még inkább trauma legyen, hanem jogainak kiteljesedése, egy meghatározó, de kellemes élmény?

Kulcsszavak: gyermekjogi világnézet, a gyermek meghallgatása, a gyermek jogai, gyermekbarát igazságszolgáltatás, New York-i Egyezmény.

1. Bevezetés

A XXI. században számtalan oka lehet annak, hogy a gyermek kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatás rendszerével. Elválnak a szülei, örökbe fogadják, bűncselekmény áldozata, szemtanúja vagy elkövetője lesz.

Egy polgári, büntető- vagy közigazgatási eljárás résztvevőjévé válni sokszor még a felnőttek számára is mentálisan és érzelmileg megterhelő. Amennyiben a gyermek is alanya lesz a folyamatnak és a körülmények nem megfelelőek, valamint a részt vevő szakemberek nincsenek kellőképpen felkészítve, az eljárás akár komoly traumákat is kiválthat a gyermekben, melynek súlyos következményei lehetnek a jövőre nézve. A gyermek életkorának és érzékenységének megfelelő kíméletes bánásmód egyre nagyobb jelentőséggel bír, hiszen az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének 2017-es összefoglaló jelentése szerint a 2010-ben vizsgált 11 tagállamban¹ 74 000 gyermek lett bűncselekmény áldozata, és 495 000 gyermeket érintett szülei kapcsolatának megszűnése.²

Hosszú időn keresztül evidenciának számított, hogy a gyermekeknek nincs keresnivalójuk a bíróságon, legyen szó polgári vagy büntetőügyről. Ez a hozzáállás az 1989-ben elfogadott New York-i Egyezmény³ erőteljes változásnak indult. A gyermekek jogairól szóló egyezményhez Magyarország is csatlakozott,⁴ és ennek nyomán a gyermekekhez való hozzáállás jelentős átalakulásnak indult. Nemcsak a jogszabályok és eljárásrendek változtak meg, hanem a társadalmi vélekedés is. A gyermekek jogainak ismerete ugyan még mindig nem kellően széles körű, de véleményem szerint a folyamat jó irányba halad. Számtalan civilszervezet, alapítvány⁵ dolgozik azon, hogy a szülők és a gyermekek megismerhessék ezeket a jogokat, és adott esetben élhessenek is velük.

¹ Bulgária, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Horvátország, Lengyelország, Németország, Románia, Spanyolország.

² https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 1.

³ 1989. november 20-án New Yorkban elfogadott, a Gyermek jogairól szóló Egyezmény.

⁴ Kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.

⁵ Pl. Hintalovon Alapítvány.

Számos állami kezdeményezés⁶ is indult e témában, továbbá az Európai Unió⁷ is támogatja azokat a projekteket,⁸ amelyek a gyermekek jogainak minél szélesebb körű megismertetését és biztosítását szolgálják.

A gyermekeket megillető alapvető jogok lényegében azonosak a minden embert megillető alapjogokkal, azonban életkorukból adódó sebezhetőségük okán rájuk speciális szabályok is vonatkoznak. Ezen jogok közül – jelen tanulmány keretei között – a gyermek polgári eljárásbeli jogait fogom részletesen bemutatni, ezen belül külön hangsúlyt kívánok fektetni a gyermekbarát/gyermekközpontú igazságszolgáltatás elemeire, illetve a gyermek meghallgatására.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása⁹ tartalmazza: olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve a következőkben felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, mely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrált, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás minimumszabályai közé tartozik, hogy a gyermeket megfelelően – életkorának és érettségének megfelelő színvonalon – tájékoztassák a jogairól, kötelességeiről és az eljárás menetéről. Az alapvető jogok közé tartozik továbbá az eljárásban való részvétel joga, a gyermek meghallgatása és joga a szabad véleménynyilvánításra, továbbá az, hogy véleményét és akaratát figyelembe is vegyék a döntéshozatal során. Ezekon felül joga van a képviselőre és a segítségnyújtásra a jogok érvényesítésében, illetve ahhoz, hogy az eljárási rendet az életkorából fakadó szükségleteihez igazítsák.¹⁰

A téma kellő körülhatárolásához elengedhetetlen a gyermek fogalmának meghatározása. Ez meglehetősen egyértelműnek tűnhet, azonban nem minden esetben magától értendő. A Ptk.¹¹ Családjogi Könyve nem ad külön definíciót a gyermekre, helyette a kiskorú elnevezést használja – idetartoznak a 18 év alatti személyek¹² –, illetve a Ptk. al-

⁶ KIM 2012 a gyermekbarát igazságszolgáltatás éve. OBH Munkacsoport létrehozása 2013-ban. Cél a gyermek érdekeinek érvényesítése; minden eljárásban biztosítani, hogy életkoruknak megfelelő bánásmódban részesüljenek. Különös hangsúlyt fektettek a bírák képzési rendszerének kidolgozására és infrastrukturális fejlesztésekre.

⁷ Lisszaboni szerződés, EU Alapjogi Charta 24. cikk, IP/10/1348 stratégia, 2011 Gyermekjogi ütemterv.

⁸ Pl. IDEA Project: Írország, Észtország, Magyarország, Finnország és Svédország részvételével. Lásd: <http://ideachildrights.ucc.ie> (letöltés ideje: 2019. 03. 23.).

⁹ Elfogadták 2010. november 17-én.

¹⁰ GYURKÓ Szilvia: *Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben – gyermekbarát eljárás a gyermekek szemével*, Családi Jog, 2011. szeptember, 2–3.

¹¹ 2013. évi V. törvény.

¹² Kivéve, ha 16. életévük betöltése után gyámhatósági engedéllyel házasságot kötöttek, mert ők a házasságkötéssel elérik a nagykorúságot, bár ettől még tekinthetők gyermeknek.

talában a cselekvőképtelen (14 év alatti) és a korlátozottan cselekvőképes (14 és 18 éves kor közötti) fogalmakkal operál. A Gyvt.¹³ szintél a Ptk. értelmezését veszi alapul.¹⁴

A New York-i Egyezmény 1. cikke szerint gyermek az a személy, aki 18 éven aluli. A gyermekkor kezdete értelemszeren a születés pillanata. A Hágai Egyezmény 4. cikke 16 éves korban határozza meg a gyermekkor végét, a Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény 2. cikke szintén 18 éves korig ismeri el a gyermeki létet. A Brüsszel II.A rendelet 11. cikke ismét a 16 éves korhatárt tekinti irányadónak. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása II.A pontja szerint a 18 évesnél fiatalabbak tartoznak ebbe a körbe.

2. A jelenlegi szabályozás bemutatása

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény – mely hosszú időn keresztül szabályozta a családjogi viszonyokat – eredeti célkitűzései között is szerepelt a gyermekek érdekeinek védelme, az ifjúság fejlődésének és nevelésének előmozdítása az Alkotmánnyal összhangban, ám ennél konkrétabb szabályokat nem tartalmazott a gyermek jogainak biztosításával kapcsolatban. Ebben jelentős változást hozott az 1991. évi LXIV. törvénnyel ratifikált New York-i Egyezmény, melynek hatására 1995-ben jelentős átalakításon esett át a Csjt. Alapelvei szinten rendelte el, hogy „a törvény alkalmazása során mindenkor a kiskorú gyermek érdekében figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni”.¹⁵

Az 1997-ben megalkotott 1997. évi XXXI. törvény a gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, valamint a hozzá kapcsolódó 149/1997. (IX. 10.) kormányrendelet is alapelvei között biztosítja, hogy alkalmazása során tekintettel kell lenni a gyermek alapvető érdekeire, mindenkor ezen érdekek biztosítására kell törekedni.

A 2014-ben hatályba lépett 2013. évi V. törvény Családjogi Könyvének kodifikációjára már erős hatást gyakoroltak az ENSZ, az Európai Unió, a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia és az Európa Tanács által elfogadott deklarációk, egyezmények és iránymutatások, így a jogszabály megalkotása során már nem is volt kérdés, hogy a gyermek legfőbb érdekének elsődlegessége alapelveként kerül meghatározásra, vagyis az egész jogszabály értelmezését áthatja, azt alapvetően határozza meg.

A Ptk. 4:2. §-a rögzíti, hogy „a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek”. Ezen deklaráció szoros összefüggésben van a családi jog általános alapelveivel, hiszen a gyermek, aki korából és élethelyzetéből adódóan a családi kapcsolataiban eleve a gyengébb fél helyzetében van, különleges védelemre és támogatásra szorul. Egyértelmű a jogalkotó szándéka, miszerint a gyermek ne a tárgya legyen a hatósági eljárásoknak, ne csak passzív elszenvedője legyen szülei döntésének, hanem legyen ő az eljárás legfőbb érdekeltje, akit minden fontos

¹³ 1997. évi XXXI. törvény.

¹⁴ *Gyermek*: a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:10. § (1) bekezdése szerinti kiskorú.

¹⁵ 1952. évi IV. törvény 1. § (2) bekezdés.

dologról tájékoztatni kell, azokkal kapcsolatban joga van véleményét kinyilvánítani, és ahhoz is joga van, hogy nyilatkozatát – korának és érettségének megfelelően – kellő súllyal figyelembe is vegyék.¹⁶

Magyarország kormánya 2012-ben meghirdette a gyermekközpontú igazságszolgáltatás évét, melynek egyik legfontosabb célja volt azon körülmények és eljárási szabályok megalkotása, melyek garantálni képesek, hogy a bírósági meghallgatás a gyermekek számára ne egy életre szóló negatív élmény legyen. Eredményképpen született meg a 2012. évi LXII. törvény, mely számos törvényt módosított, többek között a Btk.-t, a Be.-t, a Bv. tvr.-t és a Pp.-t. Azóta ezeket a jogszabályokat hatályon kívül helyezték, hiszen új törvény készült helyettük, de az alapvető elvek megmaradtak, beépültek az új szabályok közé. További eredménye volt a 2012-ben indult kezdeményezésnek, hogy 2013-ban az Országos Bírósági Hivatalon belül a gyermekközpontú igazságszolgáltatás bírósági koncepciójának kialakítására munkacsoportot állítottak fel. Ők is eredményes munkát végeztek, tevékenységük nyomán sokféle tájékoztató született az eljárásban – bármilyen minőségben: tanú, vádlott, sértett – részt vevő gyerekek számára.

3. A gyermek mindenképp felett álló érdeke

A New York-i Egyezmény alaptétele, mely elfogadása óta minden, a gyermek jogairól szóló iránymutatás és jogszabály kiindulópontja, az eredeti angol nyelvű szövegben „*the best interest of the child*” szóhasználattal jelent meg, mely az első magyar változatban kissé helytelenül lett fordítva, és ez a kifejezés terjedt el később. Valójában csak a 2010-es évek közepén merült fel, hogy általánosságban nem beszélhetünk a gyermek mindenképp felett álló érdekéről, hiszen sok esetben egyéb más szempontok vagy adott esetben más gyermekek érdekei is ütközhetnek, így napjainkban a sokkal inkább helyénvaló és az eredeti szándékot is jobban tükröző megfogalmazást használjuk: a gyermek legfőbb érdeke vagy a gyermek legjobb érdeke.

A szóhasználat eltéréséből adódó félreértéseken túl is nehézséget okoz, hogy valójában sehol nincs meghatározva, pontosan mit is jelent a gyermek legfőbb érdeke, pedig világos jogi kritériumrendszer kidolgozásával sokat segíthetne a jogok biztosításában. De biztos, hogy azzal garantáljuk a gyermek érdekének érvényesülését, ha egyértelmű szabályok közé szorítjuk? Kiindulva abból, hogy a gyermek legfőbb érdeke egyszerre tekinthető jognak, elvnek és eljárási szabálynak, talán közelebb kerülünk a megoldáshoz, de valójában az egyetlen lehetséges értelmezést így sem találhatjuk meg.

Tovább nehezíti a gyermek legfőbb érdekének meghatározását, hogy az eljárás során a gyermek összes, a New York-i Egyezmény szerint biztosított jogát tiszteletben kell tartani, hiszen ezen garantált jogok között nem állíthatunk fel fontossági sorrendet, azok elvileg mind a gyermek legjobb érdekét szolgálják. Az elv jobb megértése és

¹⁶ BOROS Zsuzsa, KATONÁNÉ PEHR Erika, KÖRÖS András, MAKAI Katalin, SZEIBERT Orsolya: *Polgári Jog, Családjog = Az új Ptk. magyarázata*, szerk. KÖRÖS András, HVG Orac, Budapest, 2013, 28.

alkalmazása érdekében az Európai Bizottság hét olyan elemet határozott meg, amelyet a gyermek legfőbb érdekének mérlegelése során figyelembe kell venni:¹⁷

- a gyermek véleménynyilvánítási joga az őt érintő döntésekben;
- a gyermek identitása;
- a családi környezet megőrzése és a kapcsolatok fenntartása;
- a gyermek gondozása, védelme és biztonsága;
- kiszolgáltatott helyzetének figyelembevétele;
- az egészséghez való jog;
- az oktatáshoz való jog.¹⁸

Ahhoz tehát, hogy megtalálhassuk azt a megoldást, amely a gyermek legfőbb érdekét biztosítja, az eset összes körülményét, az ügy egyéb érdekeltjeinek érdekeit (szülők, más gyermekek), valamint a gyermeket megillető minden egyéb jogot együttesen, gondos mérlegelés alá kell vonni, és figyelembe kell venni a rövid és hosszú távú következményeket is.¹⁹

Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a gyermek érdeke sok esetben ellentétes a szülők érdekével, erre azonban nem biztos, hogy időben fény derül, hacsak nem vagyunk kellőképpen körültekintőek. Amennyiben érdekellentét áll fenn, arra kell törekedni, hogy megtaláljuk az egyensúlyt a gyermek érdeke és a szülők érdeke között, hiszen a gyermek érdeke nem mindenképp felett áll, csak a legfőbb szempontként érvényesül. Ezért is fontos a megfelelő szóhasználat.

Fontos lenne – többek között a jogalkotói szándék maradéktalan érvényre jutása érdekében –, hogy az eljárást lezáró határozatból kitűnjön, mit tekintett az eljáró hatóság a gyermek legfőbb érdekének. A legtöbbször hiányzik ennek kimondása, annak ellenére, hogy a határozatot elvileg ezen érdek alapján hozták meg. Magyarországon a bíró (remélhetőleg) az ügy összes körülményének mérlegelésével hozza meg ítéletét, azaz maga dönt arról is, hogy mi a gyermek legfőbb érdeke. A másik lehetőség, hogy a szülők egybehangzó nyilatkozatára hagyatkozik, de más bizonyítási eszközt ritkán vesz igénybe.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága több esetben is kimondta, hogy a nemzeti bíróságoknak pszichológiai vélemény alapján kell megítélniük a gyermek legfőbb érdekét, valamint hogy a gyermeket a pszichológus és a bíróság is hallgassa meg szülői felügyelettel vagy kapcsolattartással összefüggő perekben.²⁰ Véleményem szerint bonyolultabb ügyekben ez valóban indokolt lehet, de egyszerűbb (közös megegyezéssel) perekben – tekintettel a nagyfokú szakértőhiányra – csak a perek rendkívüli elhúzódtását eredményezné. A gyermek legfőbb érdekének mindenáron való megtalálása iránti igény esetenként oda vezethet, hogy kiderül, a gyermeknek az az érdeke, hogy a házasságot ne bontsák fel. Oka lehet ez vajon a kereset elutasításának?

¹⁷ Ezáltal mégis felállít egyfajta sorrendet, ellentétben a New York-i Egyezmény eredeti szándékával.

¹⁸ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 14.

¹⁹ HEGEDŰS Andrea: *A gyermekbarát igazságszolgáltatás = A gyermekek jogaival kapcsolatos ismeretek bővítése és készségek fejlesztése a gyermekek védelme érdekében*, szerk. HEGEDŰS Andrea, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Szeged, 2018, <https://ideachildrights.ucc.ie/resources/Hungary/IDEA-e-book-full-final-version.pdf> (letöltés ideje: 2019. 04. 01.), 203.

²⁰ Pl.: 25735/94. Elsholz kontra Németország, 21971/96. Sommerfeld kontra Németország.

4. A gyermekbarát igazságszolgáltatás

Az igazságszolgáltatás elsősorban attól lehet gyermekbarát, hogy biztosítja a kiskorú számára az eljárásban való részvételt, azaz lehetőséget ad arra, hogy kifejezze kívánságát, véleményét, akaratát, másodsorban pedig azt hivatott garantálni, hogy amennyiben a gyermek meghallgatására nem a véleménye kifejezése érdekében, hanem a bizonyításfelvétel érdekében kerül sor, akkor – amennyire lehet – elkerülhető legyen a másodlagos viktimizáció és a gyermek traumatizálása. A fokozott védelemre vagy speciális elbánásra szoruló gyermekek (pl. szexuális zaklatás vagy családon belüli erőszak áldozata, halmozottan hátrányos helyzetű, fogyatékkal élő vagy roma) igényeire fokozottan ügyelni szükséges.

Az Európa Tanács „Építsük Európát a gyermekekért, a gyermekekkel” elnevezésű programja azt a célt tűzte ki, hogy segítsen biztosítani a gyermekek alapvető emberi jogait, és védelemben részesítse őket az erőszak minden formájával szemben. A program megvalósítása során egyértelműen körvonalazódtak az igazságszolgáltatás gyenge pontjai, úgy, mint a gyermek számára félelmet keltő környezet, az életkornak megfelelő tájékoztatás és magyarázat hiánya, a családok megszólításának erőtlensége, valamint a hosszadalmas vagy túlságosan is rövid úton lezárt eljárások.²¹

Ezen célkitűzés egyik eredményeképpen jött létre a Miniszteri Bizottság által 2010-ben elfogadott – a gyakorlat számára hatékony eszköznek szánt – iránymutatás a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. A nem kötelező jogi dokumentum fő célkitűzése, hogy minden csatlakozó ország törekedjen arra, hogy olyan igazságszolgáltatási rendszert hozzon létre, amely minden körülmények között gyermekközpontú, függetlenül attól, hogy a gyermek áldozatként, tanúként, egyéb érdekeltként vagy esetleg elkövetőként került kapcsolatba valamely hatósággal. A gyermekek jogait minden esetben biztosítani szükséges, és őket egyenrangú partnerként kell kezelni.

Az iránymutatás elkészítése során többek között az Emberi Jogok Európai Egyezményére, a New York-i Egyezményre, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatára hagyatkoztak. Ezen kívül széles körű egyeztetést folytattak gyermekjogokkal foglalkozó szakemberekkel és civilszervezetekkel, valamint bevontak a konzultációba gyermekeket és fiatalokat is.²²

5. A gyermekbarát igazságszolgáltatás alapelvei

5.1. Érdemi részvétel

A gyermek eljárásban való részvételének garantálásához elsősorban arra van szükség, hogy a hatóságok biztonságos, barátságos környezetet legyenek képesek teremteni, alkalmas kikérdezési módszereket alkalmazzanak, valamint meg tudják határozni és

²¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.), 7.

²² *Uo.*, 14–15.

figyelembe tudják venni a gyermek sajátos igényeit. A gyermekek számára elsősorban nem az a fontos, hogy ők hozzanak meg bizonyos döntéseket, sokkal inkább az, hogy biztosan tudják, a döntést hozó személy a döntés meghozatala során tisztában volt az ő véleményükkel is.²³

5.2. A gyermek érdekének megfelelő felmérése

Kiemelkedően fontos kérdés lehet a gyermek érdekének meghatározása, hiszen csak ennek pontos ismeretében biztosíthatjuk azt számára. De vajon ki mondhatja meg, hogy az adott helyzetben mi a gyermek érdeke? Magyarországon legtöbbször a szülők határozzák meg azt, hogy mi a legjobb a gyermeknek, gondoljunk csak a Csjt. hatályon kívül helyezése után is még sokáig élő gyakorlatra, mely szerint a bíróság a gyermek álláspontja felől a szülők egybehangzó nyilatkozata alapján is tájékozódhatott. Amennyiben a szülők nem képesek egyetérteni abban, hogy mi lehet a legjobb a gyermekük számára, a bíróság sok esetben vagy eldönti maga a rendelkezésére álló bizonyítékok alapján, vagy a pszichológus szakértőre bizza, hogy határozza meg, mi lenne a legjobb a gyermeknek. Ilyen esetben valójában egy kívülálló harmadik személy határozza meg a gyermek érdekét. Megjegyzendő, hogy a bíróságnak tartózkodnia kell attól, hogy a döntést áthárítsa a szakértőre, a nem megfelelően megfogalmazott kérdésekkel mégis sokszor esnek abba a csapdába, hogy gyakorlatilag a szakértő hozza meg a döntést a bíró helyett. Ilyenkor sem tud a gyermek legfőbb érdeke felszínre kerülni, ha a szakértő nem végzett kellően alapos munkát, és a bíróval együtt nem biztosították annak a lehetőségét, hogy kifejtse véleményét, kifejezze akaratát.

Vagy egyszerűen bizzuk a gyermekre, hogy ő döntse el, mi is az ő érdeke? Képes egyáltalán eldönteni, hogy számára mi a legjobb? A gyermek ilyenkor többnyire nagyon nehéz helyzetben van, lelkiileg össze van törve, egyáltalán nem biztos, hogy világosan látja a jövőjét, azt, hogy mi is szolgálja az érdekét, tehát alapvető fontosságú, hogy hagyjuk elmondani a véleményét, de a döntés súlyát nem szabad ráterhelni.

Felmerül továbbá a kérdés, hogy a gyermek akaratának kifejezése valóban a saját véleményét tükrözi-e, vagy valamelyik szülő erőteljes ráhatása jelenik meg benne? Amennyiben felmerül a befolyásolás gyanúja, ennek kizárása nem a bíró, hanem a szakértő feladata.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a gyermek akarata egyáltalán nem biztos, hogy egybeesik az érdekével. Ezen ellentmondás feloldására, a gyermek jogainak szavatolására, szükséges a helyzet összes körülményét alaposan feltárni; szükség van a gyermek álláspontjának és nyilatkozatainak ismeretére, valamint ezen tényezők lelkiismeretes mérlegelésére. Ennek során a gyermek minden szóba jöhető érdekét (lelki, jogi, szociális, gazdasági) együttesen kell mérlegelni.

Ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani, hogy mi a gyermek érdeke, speciális és széles körű tudásra van szükség, azaz tudni kell, mi jellemző az adott korú gyermekekre általában, mi jellemző a konkrét gyermekekre, a gyermeknek milyen jogai vannak, és el kell tudni vonatkoztatni saját magunktól, mert nem biztos, hogy neki is az a jó, ami nekünk jó vagy ennyi idős korunkban jó volt.²⁴

²³ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 3.

²⁴ GYURKÓ Szilvia: *A gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2013/9, 30.

Multidiszciplináris megközelítésre van tehát szükség a gyermek valódi érdekének meghatározására. Nem elég csak meghallgatni, mert amit mond, az csak egy elem lesz a sok mérlegelhető szempont között. De vajon képes lesz egyedül, minden segítség nélkül felismerni és megfogalmazni a saját érdekeit? Minél fiatalabb, annál valószínűbb, hogy nem. Miként tudjuk hát garantálni azt, hogy a gyermek el tudja mondani, amit szeretne, ennek kifejezéséhez kellő segítséget is kapjon, de közben ne befolyásoljuk? Ki legyen tehát az a személy, aki támogatja őt ebben, illetve ha kell, képviseli az akarátát a hatóság felé?

Kézenfekvőnek tűnhet, hogy a gyermeket minden eljárásban a szülő képviselje, hiszen ezt teszi nap mint nap a szülői felügyeleti joga gyakorlása során is. Ez azonban nem elegendő és nem is biztos, hogy megfelelő. Nem elegendő, mert például egy szülői felügyelet rendezése iránti perben nem a gyermek személyét kell képviselni, nem a törvényes képviselőt kell ellátni, hanem a jogait kell garantálni és segíteni kell neki a véleménye kifejezésében. Továbbá az ilyen perekben könnyedén kialakulhat érdekelletét a szülő és a gyermek között, valamint a két szülő között is, így nem megfelelő és nem is igazságos, ha a szülő látja el a képviselőt.

Jelenleg a magyar polgári eljárásjogi szabályok szerint a gyermek törvényes képviselői a szülők. Amennyiben érdekelletét áll fenn közöttük, akkor a szülő jogait egy, a gyámhatóság által kirendelt eseti gyám gyakorolja, és bizonyos esetekben ügygondnok kirendelésére is sor kerülhet. Támogató személy igénybevételére egyelőre csak a büntetőeljárásban van lehetőség, ám kétségtelen, hogy ott valóban nagyobb szükség van rá.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása szerint a gyermek számára biztosítani kell, hogy saját nevében vehessen igénybe ingyenes jogi tanácsadást és kaphasson jogi képviselőt abban az esetben, ha közte és szülei, valamint más érintett felek között érdekelletét áll fenn. Az ily módon segítséget igénybe vevő gyermek képviselőt olyan ügyvédeknek kell ellátni, akik ismerik a gyermek jogait, illetve rendelkeznek speciális ismeretekkel a gyermek szükségleteiről és rendelkeznek a velük való hatékony kommunikáció technikáival. Ezen ismereteinek folyamatos fejlesztése érdekében javasolt, hogy a szakemberek rendszeres továbbképzéseken vegyenek részt.

A gyermeket saját jogokkal rendelkező, teljesen önálló ügyfélnek kell tekinteni. A gyermek számára meg kell adni minden szükséges információt és magyarázatot. A gyermeket képviselő ügyvédnek a gyermek véleményét kell közvetítenie. Biztosítani kell a megfelelő képviselőt és a szülőktől független képviselőhöz való jogot, különösen olyan eljárások esetében, ahol szülő, családtag vagy gondviselő a feltételezett elkövető.²⁵

5.3. A gyermek emberi méltóságának tiszteletben tartása

Tekintettel arra, hogy minden gyermek egyedi és értékes emberi lény, emberi méltóságát minden eljárásban tiszteletben kell tartani. Ehhez hozzátartozik, hogy tisztességgel és tisztelettel kell őket kezelni, külön figyelmet fordítva személyes helyzetükre, jólétükre és szükségleteikre. Fizikai és pszichológiai integritásukat tiszteletben kell tartani.

²⁵ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.), 27.

A gyermekek semmilyen körülmények között nem vethetők alá kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek.²⁶

5.4. Védelem a diszkriminációval szemben

A bírósági eljárás során a gyermekekkel nemre, fajra, bőrszínre, etnikai vagy társadalmi származásra, genetikai tulajdonságra, nyelvre, vallásra vagy meggyőződésre, politikai vagy más véleményre, nemzeti kisebbséghez tartozásra, vagyoni helyzetre, születésre, fogyatékosagra, korra, szexuális irányultságra, nemi identitásra vagy nemi önkifejezésre való tekintet nélkül egyformán kell bánni.²⁷ Külön figyelmet kell fordítani a különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő, például mélyszegénységben élő vagy felnőtt hozzátartozóiktól elszakított gyermekekre.²⁸

Magától értetődőnek tűnhet, hogy az eljárásban részt vevő minden gyermeket – megkülönböztetés nélkül – illetnek meg a gyermeki jogok, azonban sok esetben mégis az a tapasztalat, hogy bizonyos – egyébként is fokozottan sérülékeny – csoportok diszkrimináció áldozataivá válhatnak. Magyarországon jellemzően a kiskorú roma bűnelkövetők, a prostituáltak, a kábítószerfüggők kerülhetnek hátrányos megkülönböztetés alá, pedig kiszolgáltatott helyzetükből adódóan ők sokkal inkább áldozatok, mint bűnösök.

A fogyatékkal élő gyermekekkel való kapcsolatteremtés is meglehetősen akadályozott, hiszen sok bíróság és hivatal a mai napig nem akadálymentesített, és a bírók sem kapnak felkészítést arra, hogy miként kell egy látássérült vagy hallássérült gyermekkel kommunikálni.

A diszkrimináció alapja lehet az életkor is: a nagyon fiatal, véleményük kifejezésére képtelen gyermekek eleve ki vannak zárva a részvételből, de erre a problémára egyelőre nem született hatékony megoldás. Ezzel kapcsolatban felmerült, hogy a beszélni még nem tudó gyermekek számára egyéb kifejezési módokat kell felkínálni, pl. gyurma, báb, rajz.²⁹ Ezek értelmezéséhez azonban már speciális szakértelem szükséges, ráadásul ez is csak egy bizonyos életkor felett alkalmazható, továbbá véleményem szerint az a gyermek, aki rajzban vagy más alkotással képes kifejezni magát, többnyire már beszélni is tud, ez a megoldás tehát csak olyan esetben alkalmazható, ha a gyermek nem alacsony életkora, hanem egyéb okok miatt nem képes a szóbeli önkifejezésre.

5.5. A tisztességes eljáráshoz való jog és a jogállamiság

A jogállamiság alapelvei a gyermekekre is vonatkoznak. A tisztességes eljárás nélkülözhetetlen elemeit, úgy, mint törvényesség, arányosság, az ártatlanság véelme, a jogi tanácsadáshoz való jog és a fellebbezés joga, a gyermekek számára is biztosítani kell.

²⁶ *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.), 18–19.

²⁷ *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.), 19.

²⁸ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 13.

²⁹ *A Resource Guide on the UN Committee on the right of the child general comment no 12*, resourcecentre.savethechildren.net/node/5259/pdf/5259.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 21.).

5.6. A panasz joga

A gyermek számára biztosítani kell a független és hatékony panaszkezelési mechanizmusokhoz való hozzáférési jogot. Ez a lehetőség a New York-i Egyezményhez készült 3. kiegészítő jegyzőkönyvben került bővebben kifejtésre és továbbfejlesztésre 2014-ben, melyet hazánk még nem ratifikált. Ennek oka lehet többek között, hogy Magyarországon nem létezik önálló gyermekjogi ombudsman. Az alapjogi biztos látja el ezeket a feladatokat is, így a megoldásukra rendelkezésre álló kapacitás korlátozott. Továbbá, a gyermekek sem állnak még a jogtudatosságnak azon a fokán, hogy önállóan képesek legyenek panaszt előterjeszteni. Ennek fejlesztése érdekében már kisgyermekkorban meg kellene ismertetni a gyermekeket jogaikkal.

---

6. A gyermekbarát igazságszolgáltatás alapkövei

6.1. Tájékoztatás és tanácsadás

Fontos, hogy a gyermek az eljárás során végig jól tájékozott legyen, mert ezáltal csökkenthető a szorongása, a bizalmatlansága és a félelme. A megfelelően tájékoztatott gyermek magabiztosabb, és nagyobb biztonságban érzi magát, ennek következtében őszintébben tud beszélni, ami nemcsak számára, de az eljárás kimenetelére is kedvezően hat. A tájékoztatás során lényeges, hogy a gyermek ne kerüljön túl sok részlettel túlterhelésre, számára mindig az éppen aktuális vagy jelentős információk kerüljenek közlésre. Kiemelendő továbbá, hogy a magyarázatokat mindig a gyermek életkorához, értelmi, fejlettségi szintjéhez és aktuális lelkiállapotához kell igazítani.

A gyermek tájékoztatása az eljárás előtt

Az eljárás előtt elengedhetetlen, hogy a gyermek tájékoztatása megtörténjen annak menetéről és lehetséges kimeneteléről, a jogairól, a résztvevők szerepéről és arról, hogy mi fog vele történni az adott végkifejletek esetén.

Egyelőre megoszlanak a vélemények azzal kapcsolatban, hogy a tájékoztatást, felvilágosítást kinek is kell a gyermek számára biztosítani, és ezzel kapcsolatban kialakult gyakorlatról sem beszélhetünk. A legelterjedtebb megoldás szerint a szülők azok, akik elsődlegesen tájékoztatják a gyermeküket, azonban ezzel kapcsolatban többféle aggály is felmerülhet. Elképzelhető, hogy ők maguk sem egészen jól tájékozottak, illetve előfordulhat, hogy elfogultak, vagy hogy érdekellentét áll fenn közöttük.

A tájékoztatásban is szerepe lehet a már korábban említett segítő személyeknek vagy támogató szervezeteknek, de az ismeretterjesztés lehet ennél általánosabb is és kezdődhet már egészen az óvodáskorban, például a kisgyermekek játékos formában megismerkedhetnek a jogaikkal, ami akkor is nagyon hasznos, ha soha nem kerülnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással.

Az információ lehet széles körben terjesztett, azaz eljuthat minden kisgyermekhez, ahhoz is, aki nem érintett, de ha esetleg a későbbiek során mégis érintetté válik,

már tudni fogja, hogy mire számíthat, illetve hol juthat releváns információhoz. Például gyermekjogi szakértők által készített online anyagok, videók, tájékoztató füzetek a különböző korosztályokba tartozó gyermekeket a saját értelmi szintjükön szólíthatják meg. Ezek a tájékoztató anyagok a szülők és a gyermekekkel dolgozó szakemberek (jogászok, pedagógusok, szociális munkások) számára is hasznosak lehetnek, mert ezek segítségével ők maguk is a gyermek számára érthetőbb, elfogadhatóbb módon adhatják át az információkat.

Az információ beszerzésén túl néhány további tényezőre is szüksége lehet egy gyermeknek akkor, ha éppen egy eljárás küszöbén áll. Fontos lehet számára, hogy legyen mellette valaki, akiben megbízik, aki képes számára magyarázatokkal szolgálni, képes az érzelmeire reagálni, félelmeit csökkenteni, akivel az elvárásokat meg tudja beszélni, aki tudja számára a harmóniát biztosítani, és aki felé lehetősége van a kérdésfeltevésre.³⁰ Ebből a szempontból tehát nem elegendő, hogy a világhálón keresztül hozzáférnek a tájékoztató anyagokhoz, mert néha ennél sokkal többre van szükségük.

A gyermek tájékoztatása az eljárás során

A gyermeket a meghallgatása során tájékoztatni kell az őt megillető jogokról, illetve arról is, hogy nem biztos, hogy a bíróság az ő kívánságát figyelembe véve fogja meghozni a döntését, hiszen – bár rendkívül fontos – nem ez az egyetlen körülmény, amelyet a bíróságnak mérlegelnie kell az ítélet meghozatala során. Ez fontos egyrészt a későbbi csalódás elkerülése érdekében, illetve azért is, mert így levehetjük a gyermek válláról a terhet, amelyet az állásfoglalásra kényszerítés jelenthet számára, ha úgy érzi, a perben túlzott súlya van az általa elmondottaknak.

A tájékoztatásnak a meghallgatást megelőzően is komoly jelentősége van, hiszen valamilyen módon a gyermek tudomására kell hozni, hogy lehetősége van véleményének kifejtésére. Ez is az eljáró bíró feladata, de eddig csak a 14 évnél idősebb gyermekek esetében volt erre példa, egy jelenleg éppen kialakulóban lévő – rendkívül előremutató és üdvözlendő – szokás nyomán. A Fővárosi Törvényszéken indult az a kezdeményezés, mely szerint a 14 évnél idősebb gyermek számára a második tárgyalás előtt küldenek – egy számára is érthető módon megfogalmazott – levelet, melyben tájékoztatják a folyamatban lévő eljárásról, az őt megillető jogokról, többek között arról is, hogy joga van véleményét személyesen szóban vagy levélben tudatni a bírósággal. Amennyiben a gyermek nem reagál a levélre, úgy tekintik, hogy elfogadja szülei döntését.³¹

Amennyiben a gyermeknek küldött levél gyakorlata szélesebb körben elterjed, és keletkezik némi tapasztalat annak fogadtatásával és gyakorlati, érdemi következményeivel kapcsolatban, érdemes lesz megfontolni e megoldás 14 évnél fiatalabbak esetében alkalmazását is. Természetesen ebben az esetben szükséges megállapítani egy első korhatárt, hiszen a még írástudatlan gyermekeket teljesen felesleges ezzel terhelni.

Cselekvőképtelen korban lévő gyermekek esetében természetes felmerül a kérdés, hogy mi a teendő abban az esetben, ha a szülők teljes egészében meg szeretnék kímélni a gyermeket az eljárástól, és egyáltalán nem kívánják őt bevonni a bírósági procedúrába,

³⁰ HEGEDŰS: *i. m.*

³¹ DARNÓT Sára: *A gyermek meghallgatása családjogi perekben – interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre*, Családi Jog, 2017. december, 23.

ezért elutasítják, hogy a bíróság levelet küldjön számára. Ebben az esetben a gyermek joga és a szülő kívánsága kerül összeütközésbe. A tájékoztatáshoz való jog a meghallgatást követően is megilleti a gyermeket, különösen abban az esetben, ha a bíróság nem a gyermek kívánságának megfelelő döntést hozott, illetve akkor is, ha nem került sor a meghallgatására, hanem a bíró a szülei egybehangzó nyilatkozatára alapozta ítéletét.³²

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy elmagyarázzák neki a döntést, ezzel megkönynyítve annak elfogadását. Ennek során biztosítani kell a gyermeket arról, hogy – akár a személyes kívánságával szemben is – az érdekeit vették elsősorban figyelembe az ítélet meghozatala során.³³

Eddig a jogalkotó abból indult ki, hogy a bíróság kézbesíti a felek számára az ítéletet, amelyet az ő feladatuk lesz ismertetni a gyermekkel. Ennek módját, illetve azt, hogy ezt egyáltalán megteszik-e, eddig egyértelműen a szülőkre bíztuk, tulajdonképpen sehol sincs szabályozva a kérdés. A gyermek legfőbb érdekének és tájékoztatáshoz való jogának biztosítására érdemes lenne megfontolás tárgyává tenni azt a megoldást, miszerint a gyermeket külön levélben, számára érthető nyelven megfogalmazott módon tájékoztatni kell az ítéletben foglaltakról.

6.2. A magánélet és családi élet védelme

Az eljárás során tekintettel kell lenni a magánélet és a családi élet védelmére is. Garantálni kell például, hogy a gyermek személyes adatainak védelme megvalósuljon, azaz ne jelenjen meg a neve a sajtóban, adatait ne hozzák nyilvánosságra a bíróság által közölt határozatokban sem, a róluk készült felvételeket biztonságosan, az adatvédelmi szabályoknak megfelelően tárolják.³⁴

Amennyiben a gyermek jogainak védelme vagy a fiatal kímélete azt kívánja, a bíróság bármikor zárt ülést rendelhet el, ahol csak a közvetlenül érintettek lehetnek jelen, illetve bizonyos esetekben őket is ki lehet zárni, amennyiben a gyermekben rossz érzést, félelmet keltenek.

A titoktartás minden gyermekkel kapcsolatba kerülő szakemberre vonatkozik, sőt tulajdonképpen a szülőkre is kiterjed. Napjainkban ez a szabály különös jelentőséggel bír, hiszen tudjuk, hogy az internet „nem felejt”.

6.3. A gyermek biztonságának garantálása

A hatóságok feladata, hogy a gyermek védelmét garantálják a megfélemlítés, megtorlás ellen.³⁵ Polgári perekben erre nem gyakran van példa, de ilyen ügyekben is felmerülhet a gyermek fokozott védelmének szükségessége, például ha a szülők közötti éles konfliktusokba a gyermeket is bevonják.

³² *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*, http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/gyerekbarat_igazsagszolgalatas_iranymutatas.pdf (letöltés ideje: 2017. 05. 20.), 28.

³³ Judy CASHMORE, Patrick PARKINSON: *What responsibility do courts have to hear children's voices?* International Journal of Children's Rights, 2007/15, 53–54.

³⁴ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 12.

³⁵ *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.), 22.

A másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében biztosítani kell a gyermek számára, hogy ne kelljen személyesen találkoznia azzal, aki vele szemben bűncselekményt követett el, de lehetőleg még videokapcsolat során se kelljen vele érintkeznie. Ennek biztosítása érdekében gyermekbarát várótermeket szükséges kialakítani, amelyeknek külön bejáratuk van.³⁶ Ilyen nagyfokú biztonság garantálására csak büntetőügyekben lehet szükség, azonban a külön bejárat kialakítása polgári perekben is igen hasznos lehet, annak érdekében, hogy a gyermeknek ne kelljen a bíróság nyomasztó folyosóján keresztül mennie, ahol számtalan olyan dolog látványával szembesülhet, amely maradandó traumával jár: síró emberek, hangosan veszekedő felek, bilincsben várakozó terheltek stb.

Arra is érdemes odafigyelni, hogy a gyermek nagyobb biztonságban érzi magát, ha meghallgatásakor kevesebben vannak jelen (ideálisan csak egy, legtöbb két személy).³⁷

6.4. A gyermek meghallgatása

A bírának tiszteletben kell tartaniuk a gyermek meghallgatáshoz való jogát minden őt érintő ügyben, vagy legalább azokban az esetekben, amikor úgy ítélik meg, hogy a szóban forgó ügyet megfelelően megérti. A gyermekkel meg kell beszélni, hogy a meghallgatás melyik módját szeretné választani. A gyermek meglátásait és véleményét kellő súllyal, korának és érettségének megfelelően értékelni kell.

A meghallgatáshoz való jog a gyermek joga és nem kötelessége. A gyermek meghallgatásától azonban nem lehet eltekinteni kizárólag az életkora miatt. Ha a gyermek kezdeményezi, hogy az őt érintő ügyben meghallgassák, a bíró nem utasíthatja el a meghallgatását, kivéve, ha a gyermek legfőbb érdeke úgy kívánja. A gyermeknek minden szükséges információt meg kell adni arról, hogy miként élhet hatékonyan a meghallgatáshoz való jogával. Azt is el kell magyarázni neki, hogy a meghallgatásra és véleménye figyelembevételére vonatkozó joga nem feltétlenül befolyásolja a végső döntést.³⁸

A meghallgatása során alapvetően a következőkre van szüksége minden gyermeknek:³⁹

- ne kelljen félnie, biztonságban érezhesse magát;
- bízzanak benne, és ő is bízhatson abban, akivel beszél;
- a meghallgató legyen hiteles, megértő, és forduljon hozzá értő figyelemmel;
- a titoktartás és diszkréció maradéktalanul érvényesüljön;
- partnerség a gyermek és a meghallgató között;
- a végső döntés súlya alól mentesüljön;
- elfogadás, empátia, őszinteség;
- igazodás az ő szellemi ritmusához;

³⁶ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 12.

³⁷ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.), 3.

³⁸ *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.), 28.

³⁹ GYURKÓ Szilvia: az IDEA project keretében Szegeden 2018. február 16-án tartott előadás nyomán.

- számára is érthető nyelvezet használata;
- előzetes és folytonos tájékoztatás;
- türelem.

Mely esetekben merül fel a gyermek meghallgatásának szükségessége?

A szülői felügyelet rendezésére vagy megváltoztatására, közös szülői felügyelet megszüntetésére, valamint a kapcsolattartás szabályozására irányuló perekben a per tárgya valójában maga a gyermek, az eljárásban betöltött szerepére és részvételére vonatkozóan – az egyértelműen megfogalmazott szabályok (Pp. CSJK) – ellenére a mai napig nincsen egységes bírósági gyakorlat.

Az eljárás szereplőinek bizonytalanságát két egymásnak feszülő, de valójában csak látszólagos ellentét okozza. Az egyik oldalon megjelenik a gyermek igénye és joga arra, hogy az eljárás során véleményét kifejezhesse, és azt a szülők, illetve a bíróság a döntés meghozatala során (a gyermek ítélőképességéhez mérten) figyelembe is vegyék. A másik oldalon egy szintén figyelemre méltó igény mutatkozik, nevezetesen, hogy a gyermeket ne tegyünk ki olyan helyzeteknek, ahol traumatizálódhat. Ez családjogi ügyekben lehet elsődleges, büntetőügyekben másodlagos traumatizáció is.

Hosszú ideig tartotta magát az a hozzáállás, hogy a bírósági meghallgatás a gyermek számára nagy megrázkódtatást jelent, ezért lehetőleg meg kell őt kímélni ettől. Álláspontom szerint a gyermeknek minden esetben lehetőséget kell adni arra, hogy véleményét közvetlenül kifejezze, erre a CSJK és a nemzetközi egyezmények, iránymutatások is utalnak. Egyrészt csak ő tudhatja, hogy mit szeretne, hogy számára mi a legkedvezőbb megoldás, másrészt ily módon valóban úgy érezheti, hogy az ő véleménye is számít, azt meghallgatták, és lehetőség szerint figyelembe is vették a döntés meghozatala során. Amennyiben a meghallgatás kellő körültekintéssel és szakértelemmel történik, az semmiféle traumatizációval nem jár. Néhány évtizeddel ezelőtt még valóban másképpen zajlottak az eljárások, de a XXI. században, a gyermekbarát igazságszolgáltatás korában már érdemes lenne kilépni a béklyóinkból.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy nem csak abban az esetben szükséges a gyermek meghallgatása, ha a szülők között vita van a felügyeleti jogok gyakorlásával kapcsolatban. A statisztikai adatok tanúsága szerint az esetek döntő többségében (90% feletti arányban) a szülők egyezséget kötnek a felügyeleti jogok gyakorlása vonatkozásában, mely egyezséget a bíróság minden további vizsgálódás nélkül jóváhagy. Ebben az esetben is többféle érdek feszül egymásnak. Feltételezhetjük ugyan, hogy a szülők döntésük meghozatala előtt kikérték a gyermek véleményét, és az ő legfőbb érdekét szem előtt tartva kötöttek egyezséget, de erről a bíróság nem lehet meggyőződve mindaddig, míg a gyermeket meg nem hallgatja. A gyermek jogainak biztosítása tehát az egyik érdek. A másik oldalon pedig szintén méltányolható szempontok jelennek meg: a per elhúzódnak megakadályozása. Jogosnak tűnhet a bíróság hozzáállása, miszerint a szülők tudják a legjobban, hogy mi a legjobb nekik, illetve a gyermeküknek, felteheti, hogy a gyermek kívánságát figyelembe vették, semmi szükség tehát a gyermek meghallgatására. Álláspontom szerint, amennyiben valóban biztosítani szeretnénk a gyermek számára az őt megillető jogokat, és tényleg komolyan vesszük azt, hogy az ő akarata (is) számít, a szülők egyezségkötése esetén is meg kell őt hallgatni. Véleményem szerint ez a

meghallgatás nem eredményezi a per elhúzódását, és semmiféle hátrányt nem okozhat a feleknek. Nehézségeket mindössze abban az esetben generálhat, amennyiben a meghallgatás során fény derül arra, hogy a gyermek kívánsága ellentétes a szülők megállapodásával, vagy az nem szolgálja a gyermek legfőbb érdekét. Ezen esetekben a bíróság és a felek is nagyon nehéz helyzetbe kerülnek, hiszen az eljárás minden szereplőjének, de elsősorban a gyermeknek az az érdeke, hogy a per a lehető legrövidebb időn belül befejeződjön. Felmerül továbbá a kérdés, hogy a családi élet tisztelgetéséhez való alapvető jogot miképpen lehet ily módon garantálni? Milyen mértékben avatkozhat be az állam (jelen esetben a bíróság) a családok életébe? Melyik a fontosabb: a gyermek érdeke vagy a család élete, a szülők kívánsága? Ezt a kérdést szinte lehetetlen megválaszolni, hiszen a gyermek is a család része, ők így alkotnak egy egységet. Érthető, hogy a bírák nem szívesen kérdőjelezik meg a szülők megállapodását, hiszen nem lehetnek biztosak abban, hogy a gyermek meghallgatása milyen megoldhatatlan problémákat vet fel.

Amennyiben a szülők nem tudnak megegyezni, a gyermek meghallgatására általában sor kerül egy szakértői vizsgálat keretében, ám az elsősorban nem a gyermek kívánságára fókuszál, sokkal inkább a szülőkhöz való kötődés mértékére, a testvérkapcsolatok minőségére, illetve arra, hogy a szülők milyen mértékben befolyásolják a gyermeket. A sok vizsgálandó kérdés között legtöbbször elvész a legfontosabb: a gyermek kívánsága. Fontos tehát, hogy el tudjuk különíteni egymástól a pszichológus szakértő által készített szakvéleményt és a gyermek pszichológus általi meghallgatását. Előbbinek egészen más szerepe van az eljárásban, lényegesen nagyobb kört ölel fel, hiszen a gyermekon kívül a szülők és egyéb családtagok meghallgatását is feltételezi, továbbá számtalan kérdés vizsgálatára kiterjed.

A CSJK nem állapít meg olyan életkort, amely felett a gyermeket mindenképpen meg kell hallgatni, a bíróság felelőssége, hogy miképpen tesz eleget a kötelességének, miszerint a 14 év feletti gyermek esetében a szülői felügyeletére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható.⁴⁰ A Csjt. szabályozásával ellentétben a CSJK már nem tartalmazza azt a mondatot, miszerint a gyermek véleményéről a bíróság a szülők által is tájékozódhat. Marad tehát a közvetlen vagy a szakértő általi meghallgatás, erre azonban meglehetősen ritkán kerül sor. Németországban a középiskolás korú gyermek véleményéről a bíróság közvetlen benyomást szerez, a bíró maga hallgatja meg.⁴¹ Igaz, hogy itt már 35 éves hagyománya van a gyermek meghallgatásának, és a német bírák rendszeres továbbképzéseken vesznek részt a témában, így kellő magabiztosággal vállalkozhatnak a gyermekkel való elbeszélgetésre, akár már 4 éves kor felett is.⁴²

Általános érvényű szabály, hogy nem lehet eltekinteni a gyermek meghallgatásától kizárólag az életkora miatt, különösen nem abban az esetben, ha a meghallgatást ő maga kezdeményezi.⁴³ Minél fiatalabb a gyermek viszont, annál valószínűtlenebb, hogy ez saját döntése eredménye.

⁴⁰ PTK CSJK 4:171. §.

⁴¹ KOZÁK Henriette: *A gyermek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata*, Családi Jog, 2011. március, 24.

⁴² KOZÁK Henriette: *Mumus vagy csodaszor?* – *A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében*, Családi Jog, 2015. december, 10–11.

⁴³ GYENGÉNÉ NAGY Márta: *A gyermek meghallgatása, mint alapvető elv* – *Az Európai Unió gyermekjogi tematikája*, Európai Jog, 2016/4, 8.

Ki hallgassa meg a gyermeket?

Amennyiben sikerül egy egységes álláspontot kialakítani azzal kapcsolatban, hogy a gyermek meghallgatása mely esetekben szükséges, rögtön felmerül egy újabb kérdés: ki hallgassa meg a gyermeket? A bíró vagy a szakértő? A kérdés megválaszolásához elengedhetetlen három tényező figyelembevétele: a gyermek jellemzői, a per körülményei és a bíró szakértelme.

A gyermek jellemzői között elsősorban az életkorának, érettségének és egészségi állapotának van jelentősége. Erre nézve egyetlen jogszabály sem ad pontos iránymutatást, éppen ezért szükséges lenne egy egységes protokoll kialakítása a bíróságokon.

Az eddig irányadó bírói gyakorlat általában a 12 éves kort tekintette vízválasztónak, azaz az ennél idősebb gyermekek meghallgatását tartotta szükségesnek, tekintettel arra, hogy tőlük már nagy valószínűséggel érdemleges vélemény várható.⁴⁴ Napjainkban azonban már nem ritka a 6-8 éves gyermekek meghallgatása sem.⁴⁵ Véleményem szerint, amennyiben a gyermek életkorának megfelelő, átlagos érettséggel rendelkezik és egészséges, meg lehetne határozni egy életkori határt, amely felett a bíró egyedül is meghallgathatja. Ezt a megoldást követik Európa számos országában. Norvégiában 7 éves kortól, Svájcban 6, Romániában és Bulgáriában 10 éves kortól, Dániában és Hollandiában 12 éves kortól vonható be a gyermek az eljárásba.⁴⁶ Franciaországban az életkoruknak nem tulajdonítanak jelentőséget, egyedül az számít, hogy ítéloképes-e a gyermek.⁴⁷ A Lundy-féle modell szerint sem az életkornak, sem az érettségnek nincs jelentősége, csak az számít, hogy a gyermek valamilyen módon (például testbeszéddel) képes-e kifejezni magát. Véleményem szerint ehhez a bírák esetében a jelenleginél sokkal mélyebb szakértelemre van szükség, és egy még beszélni sem képes gyermek meghallgatása még a pszichológusok számára sem kihívásmentes feladat.

Egy, a fenti megoldásokhoz hasonló határt hazánkban gyermekpszichológusokkal folytatott konzultációt követően lehetne meghatározni, de véleményem szerint egy iskolás (7 évesnél idősebb) gyermek meghallgatása nem kíván feltétlenül pszichológusi végzettséget. Ezen életkor alatt azonban szükséges lehet a szakértő bevonása, akár úgy, hogy közösen beszélgetnek el a gyermekkel, akár úgy, hogy a pszichológus egy másik szobában követi az eseményeket, és infokommunikációs eszközök segítségével segíti a bírót a kérdésfeltevésben. Nagyon fiatal (4-5 évnél fiatalabb) gyermekek esetében – a figyelem, koncentráció képességének hiánya miatt – elengedhetetlen a pszichológus szakértő igénybevétele, ez esetben éppen fordítva működhet az együttműködés: a pszichológus beszélget a gyermekkel, és a bíró követi nyomon az eseményeket és „súgja” a szakértő fülébe, hogy milyen kérdésekre szeretne választ kapni. A gyermek meghallgatásának természetesen van egy alsó korhatára, hiszen a legtöbb gyermek kb. 3 éves korára rendelkezik olyan szókinccsel, hogy képes legyen magát úgy kifejezni, hogy azt a családtagjain kívül mások is megértsék. Az óvodáskornál fiatalabb gyermekkel

⁴⁴ ADAMKÓ Viktória: *Az ítéloképessége birtokában lévő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre*, Családi Jog, 2015. szeptember, 11.

⁴⁵ GYENGÉNÉ: *i. m.*, 9.

⁴⁶ SZEIBERT Orsolya: *A gyermek meghallgatása és a jogellenes gyermekelvitel*, Családi Jog, 2009. december, 31.

⁴⁷ KOZÁK: *A gyermek...*, *i. m.*, 24.

a szakértő sem tud érdemben foglalkozni, tőle perdöntő bizonyítékok nem várhatók, ráadásul velük kapcsolatosan biztosak lehetünk abban, hogy még nincsenek ítélőképességük birtokában.

A gyermek esetleges betegségeit is szem előtt kell tartani, és amennyiben felmerül, hogy a gyermeknek valamilyen testi vagy pszichés betegsége van (pl. ADHD, mutizmus, szorongásos zavarok, depresszió), esetleg abúzus vagy a szülők ellenségeskedése miatt traumatizált, mindenképpen indokolt, hogy pszichológus hallgassa meg. Amennyiben jelei vannak annak, hogy a gyermek szülői elidegenítés áldozata (Parental Alienation Syndrome⁴⁸), a pszichológus bevonása elengedhetetlen.

A per körülményei is befolyással lehetnek arra, hogy ki hallgassa meg a gyermeket. Amennyiben a szülők együttműködése és hozzáállása megfelelőnek tűnik, a bíró számára is úgy látszik, hogy döntéseiket gyermekük legfőbb érdekére tekintettel hozzák, elegendő lehet egy viszonylag rövid bírói elbeszélgetés a gyermekkel. A „nehezebb” ügyekben, ahol a szülők nem tudnak megegyezni, vagy a gyermek abúzusának gyanúja is felmerül, indokolt lehet a pszichológus bevonása.

Kiemelkedő jelentősége van annak is, hogy lehetőleg – a per elhúzásának és a gyermek megterhelésének, elbizonytalanításának megakadályozása érdekében – csak egy alkalommal kerüljön sor a gyermek meghallgatására, kivéve persze, ha a körülmények valamilyen oknál fogva utóbb lényegesen megváltoznak. Fontos tehát, hogy a meghallgatásra a bíró és/vagy a szakértő kellő alapossággal készüljön fel, annak érdekében, hogy minden lényeges kérdést és körülményt meg tudjanak vitatni egy találkozás során. Ennek során figyelemmel kell lenni arra is, hogy minél kisebb a gyermek, annál rövidebb ideig képes összpontosítani a figyelmét, tehát egy kisgyermek számára valóban megterhelő lehet egy órákig tartó beszélgetés, még abban az esetben is, ha annak körülményei kellemesek és közben jól érzi magát.

Fontos továbbá az is, hogy kinek a jelenlétében történjen a meghallgatás. A bírón és esetleg a pszichológuson kívül jelen lehetnek-e a szülők? Ezen kérdés megválaszolása során is többféle szempontot kell figyelembe venni. A legfontosabb talán az, hogy a gyermek miképpen érzi magát a legnagyobb biztonságban. Amennyiben a szülők és a gyermek kapcsolata harmonikus, jó lehet, ha mindketten jelen vannak, érzelmileg támogatva őt. Abban az esetben azonban, ha a kapcsolat nem túl jó, vagy a meghallgatás során vélhetőleg olyasmivel kapcsolatban kell nyilatkoznia, amely őt lojalitás-konfliktusba sodorja, már nem szerencsés a felmenők jelenléte. Ha csak az egyik szülő van jelen, az sértheti a másik szülő jogait és érdekeit. A per kimenetele és a gyermektől várható nyilatkozat megbízhatósága szempontjából tehát érdemes megfontolni, hogy a gyermeket a szülők távollétében hallgassuk meg. Amennyiben egy kellően felkészült bíró vagy pszichológus végzi a meghallgatást, a gyermeknek nincs mitől tartania, biztosan nem lesz szüksége a szülei érzelmi támogatására. Természetesen előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor elengedhetetlen valamelyik szülő jelenléte, például ha a gyermek nagyon fiatal vagy a körülmények folytán nagyon zaklatott, illetve ha beteg.

A szülők jelenléte a meghallgatáson nem csak a gyermek szempontjából lehet érdekes. A szülők – illetve elsősorban jogi képviselőik – gyakran nehezményezték, hogy

⁴⁸ Richard A. GARDNER: *The Parental Alienation Syndrome*, Creative Therapeutics, 1998.

a gyermek meghallgatása során nem lehetnek jelen, vagy nincs lehetőségük kérdések feltevésére, az események befolyásolására. Ezt a problémát a Pp. 2012-es „gyermekbarát novellája” megoldotta, hiszen a felek a meghallgatást megelőzően tehetnek fel kérdéseket akkor is, ha a gyermek meghallgatására az ő távollétükben kerül sor, ezeket azonban a bíró „moderálhatja”.

Ez egyébként a gyermek speciális perbeli jogállásából is következik. A Pp. lehetőséget biztosít arra is, hogy a bíró a gyermeket a számára kirendelt ügygondnok jelenlétében hallgassa meg.

A bíró szakértelme elengedhetetlen a gyermek meghallgatásához. Való igaz, hogy a családjogi területen tevékenykedő bírák többsége nő, azaz vélhetőleg tudja, hogy miként kell bánni egy gyermekkel, ez azonban nem elegendő ahhoz, hogy a gyermeket szakszerűen, a lehető legkisebb megrázkódtatás okozásával ki tudja kérdezni. Szükség van tehát a családjogi bírák speciális képzésére, melynek keretében nemcsak pszichológiai⁴⁹ témájú előadások meghallgatására, hanem gyakorlati kommunikációs tréningekre is időt kell szánni. Meglátásom szerint a bírák nagyon nyitottak és fogékonyak az ilyen jellegű képzések iránt, és ezzel nagyban előmozdíthatnánk a gyermekek részvételét az eljárásokban, így biztosítva jogaik maximális érvényesülését.

Javasolom továbbá, hogy legalább a nagyobb bíróságokon alkalmazzanak pszichológust, aki bármikor elérhető, hiszen a gyermek meghallgatása kirendelt igazságügyi szakértő közreműködésével csak nehézkesen, lassan és hatalmas költségek árán valósítható meg.

Összegezve tehát, egyszerűbb esetekben, ahol a gyermek nem túl fiatal, egészséges, nem traumatizált, és a szülők között sem túl kiélezett a konfliktus, a bíró is alkalmas arra, hogy – megfelelő felkészítést követően – meghallgassa a gyermeket. Ennél komplikáltabb esetekben azonban szükség van a pszichológus bevonására, akár a bíróval együtt, akár egyedül hallgatja meg a gyermeket. A szakértő egészen más módszereket használ a gyermekkel való kommunikáció során, ráadásul a nehezen megközelíthető gyermekek esetében rendelkezésére állnak különféle tesztek, vizsgálati módszerek, melyek a megértést segítik. Továbbá a kimondott szavakon túl képes a gyermek viselkedéséből, metakommunikációjából is fontos következtetések levonására. Ezért tartom a lehető legjobb megoldásnak a bíró és a pszichológus szakértő együttesen kifejtett tevékenységét a gyermek meghallgatása során, mert így nyerhető a legtisztább kép, a legbiztosabb bizonyíték.

Hol kerüljön sor a gyermek meghallgatására?

A meghallgatást végző személy szakértelménél kevésbé lényeges, ám nem elhanyagolható szempont, hogy a gyermek meghallgatására hol kerüljön sor. Azzal mindannyian egyetérthetünk, hogy a bírósági tárgyalóterem nem a legalkalmasabb egy gyermek fogadására. A magyar bíróságok tárgyalóhelyiségei komor falaikkal, nyomasztó hangulatot árasztó bútorzatukkal és a bírói tekintélyt erősíteni hivatott elrendezésükkel negatívan hathatnak a kiskorúra. A teremben mindenkinek megvan – az eljárásban

⁴⁹ Elengedhetetlenül szükséges ismeretek a gyermek életkorához kapcsolódóan: kognitív képességei, fejlettsége, szükségletei, pszichés működése. Abuzált gyermek viselkedését legalább annyiban képes legyen felismerni, hogy tudja, mikor szükséges pszichológus segítségét kérni.

betöltött szerepéhez igazodva – a maga helye. A bíró a pulpituson, a felperes a bal oldalon, az alperes a jobb oldalon, a tanú középen foglal helyet. De vajon hol van a gyermek helye? Őt mégsem állíthatjuk a „tanúk padjára”, mert akkor egészen biztosan nagyon megszeppen, még egy nagyobb kamasz is. Ha a bíró el is hagyja a helyét és „lemegy” a gyermekhez, akkor is hol tudnak úgy leülni, hogy az mindkettejük számára kényelmes legyen? A meghallgatáshoz elengedhetetlen bizalmi légkör kialakítására tehát nem alkalmas a tárgyalóterem. A gyermekkel való beszélgetésre sort lehet keríteni továbbá a bíró dolgozószobájában is, ahol már feltehetően kedvezőbb körülmények vannak, bár eddigi tapasztalataim szerint a legtöbb bíró szobája túlzásúfolt, aktákkal elhalmozott, és többnyire nem a legutolsó divat szerint felújított. Véleményem szerint a nagyobb gyermekek (15-18 évesek) meghallgatására ideális lehet a bírói dolgozószoba, mert kevésbé nyomasztó és kötött, mint a tárgyalóterem. Egy középiskolás számára elég frusztráló lehet, ha a „játsszósobában” akarják meghallgatni, és esetleg úgy érezheti, hogy nem veszik őt komolyan.

A meghallgatásra kisebb gyermekek esetében a legideálisabb a gyermekbarát meghallgatószoba, amely ma már minden megyei jogú város bíróságán kialakításra került. A szoba használatát azonban érdemes egy előzetes képzéshez kötni, mert ahogyan arra már többször utaltam, a gyermek meghallgatásához – főleg kisebb életkorban – speciális szakértelem szükséges.

A gyermekbarát meghallgatószobák

A gyermek-meghallgatószobák kialakításáról szóló KIM rendelet⁵⁰ és az OBH elnökének célkitűzése nyomán ma már minden nagyobb bíróságon található az igényeknek megfelelő helyiség.

A „játsszósobák” kialakítása során ügyelni kell arra, hogy a falak színe semleges legyen, a bútorok⁵¹ kényelmesek, az egész szoba kialakítása meghitt, otthonos és barátságos⁵² legyen, olyan hely, ahol a gyermek biztonságban érezheti magát. Fontos, hogy rendelkezésre álljanak különféle játékok, tollak, színes ceruzák, könyvek, melyek segítenek a gyermekkel való bizalmas kapcsolat kialakításában, abban, hogy a gyermek megnyíljon, továbbá bizonyos esetekben az élmények kifejezését is segítheti, bár a rajzok és szerepjátékok tartalmának értelmezése már a szakértő feladata.

A gyermekbarát meghallgatószobákban (rejtett) kamerarendszer is kialakításra került, amely jelentősen megkönnyíti az elhangzottak rekonstrukcióját és jegyzőkönyvezését, továbbá arra is lehetőséget teremt, hogy a bíró által meghallgatott gyermek viselkedését és válaszait utóbb a pszichológus is elemezze, vagy fordítva.

Az eddig kialakított szobákkal összefüggésben a leggyakrabban felmerülő kritika az elhelyezkedéssel kapcsolatos. Mivel a helyiség általában a bíróság épületének egy eldugott szegletében található, megközelítéséhez hosszú folyosókon kell keresztül menni. A gyermek ezen hosszú bolyongás során olyan dolgokat is láthat (vezetőszáron várakozó

⁵⁰ A rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermek-meghallgatószobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) sz. KIM rendelet. Használatának részletszabályait az 1/2013. (I.8.) ORFK utasítás tartalmazza.

⁵¹ Asztal, székek, kanapé, fotel.

⁵² Puha szőnyeg, függönyök, megfelelő hőmérséklet.

terheltek, rossz lelkiállapotban lévő peres felek, síró ügyfelek), amelyektől éppen meg szeretnénk kímélni. A szobák kialakítása így is nagy terhet rótt a bíróságokra, így nem várhatjuk el, hogy biztosítsák, hogy a szoba az utcáról közvetlenül elérhető legyen, ez sok esetben teljesen megoldhatatlan. Nehézséget okoz továbbá, ha a gyermek már túl idős ahhoz, hogy ilyen szobában hallgassák meg, akkor nincs számára alternatív megoldás. Ha a gyermek túl fiatal, akkor eltereli a figyelmét a sok játék, így akár órákig is eltarthat a meghallgatás, illetve ha anyagilag hátrányos helyzetű, zavarba ejtetheti a „luxus”, amit a helyiségben tapasztal, ami szintén elveheti a kedvét az őszinte beszélgetéstől.

Külföldi példákból merítve ihletet, a gyermek számára legideálisabb az lenne, ha a gyermekbarát meghallgatóhelyiség nem csak egy szoba lenne, hanem egy külön épület, ahol semmi sem emlékezteti arra, hogy ő most egy eljárás (fő)szereplője.⁵³ A Barnahus rendszer egyik legfontosabb előnye, hogy csak egyszer hallgatják meg a gyermeket, áldozatok esetében egyúttal lefolytatják a szükséges orvosi vizsgálatokat is, valamint tanácsadást, támogatást is azonnal kaphat a gyermek a krízisintervenció keretében.

Minden körülményre és a gyermek legfőbb érdekére való tekintettel a legkielégítőbb megoldás az lenne, ha minden bíróságon foglalkoztatnának pszichológust, akinek a szobája – akár egyedül, akár a bíróval együtt hallgatja meg a gyermeket – alkalmas lehet kisebb és nagyobb gyermekek fogadására is.

Miként kerüljön sor a gyermek meghallgatására?

A bírónak a meghallgatást megelőzően alaposan fel kell készülnie, nem csak a per adataiból, hanem érdemes a szülőkkel is elbeszélgetnie, hogy előzetes információkkal rendelkezzen a gyermekről, pl. hogy milyen tulajdonságai vannak, mennyire szorongó, mennyire kommunikatív.⁵⁴ A tájékozódás azért is fontos, mert fény derülhet olyan körülményekre, melyek indokolják, hogy mégis inkább pszichológus hallgassa meg a gyermeket. Amennyiben a szülőtől nem várható kielégítő felvilágosítás, esetleg egymásnak ellentmondó információkkal szolgálnak, érdemes lehet felkeresni a gyermeket jól ismerő pedagógusokat vagy gyámhivatali dolgozókat.

Legelső és legfontosabb lépés a gyermek meghallgatása során a megfelelő bizalmi légkör kialakítása. A gyermek bizalmának elnyeréséhez először is fontos a bemutatkozás, majd ismertetni kell a jogait, természetesen az életkorának megfelelő stílusban. Figyelmeztetni szükséges arra is, hogy a meghallgatás során a valóságnak megfelelő előadásokat kell tennie. Mindenképpen el kell magyarázni neki, hogy miért van jelen, miről szól az eljárás, milyen következményei vannak a nyilatkozatának, illetve hogy nem köteles minden kérdésre válaszolni, bármikor mondhat nemet, vagy azt, hogy nem tudja a választ. Már csak amiatt is, mert a gyermek meghallgatáshoz való joga egy jog és

⁵³ Pl. az izlandi Barnahus, melyből már Magyarországon is van egy Szombathelyen. Norvégiában és Svédországban is elérhető. Hasonló megoldást követnek Franciaországban is (Unités d'Accueil Médico-Judiciaires), ahol a folyamat központosított és racionalizált annak érdekében, hogy a gyermeket lehetőleg csak egyszer vagy minél kevesebbszer kelljen meghallgatni, és a lehető leghamarabb kapja meg azt a támogatást, amelyre a trauma feldolgozásához és a továbblépéshez szüksége van; pl.: <http://www.chbs.fr/les-services/unite-daccueil-medico-judiciaire/> (letöltés ideje: 2019. 03. 24.).

⁵⁴ ADAMKÓ: *i. m.*, 11.

nem kötelesség, az is elképzelhető tehát, hogy a gyermek nem kíván ezzel a lehetőséggel élni és nem szeretne beszélni. Ezt mindenképpen tiszteletben kell tartani.

Kiemelkedő jelentősége van tehát a tájékoztatásnak és ezáltal a gyermek megnyugtatásának. Ezt követően még mindig nem célszerű a tárgyra térni, érdemes bőven időt szánni a gyermekkel való kötetlen beszélgetésre, melynek során rá lehet kérdezni a kedvenc időtöltésére, hobbjára. Ez akár egy órát is igénybe vehet, de nem szabad rá sajnálni az időt. Ha a bíró és a gyermek már kellőképpen egymásra hangolódtak, kialakult közöttük egy kezdetleges bizalmi viszony, rá lehet térni az eljárás szempontjából lényeges kérdésekre. Itt is nagyon fontos a helyes kérdésfeltevés (elsősorban nyitott végű kérdések alkalmazása), a megfelelő kérdezéstechnika, amely életkoronként eltérő lehet, tehát ez is speciális ismereteket kíván, mint ahogy a szülői befolyásolás kiszűrése is. Ugyanakkor arra is érdemes odafigyelni, hogy a kérdező se befolyásolja a gyermeket, inkább hagyni kell őt szabadon beszélni. Tartózkodni kell attól, hogy a gyermek által elmondottakat megerősítse vagy kétségbe vonja, nem szabad érzékeltetni vele, hogy mi a bíró véleménye a kérdéssel kapcsolatban, esetleg mit szeretne hallani tőle.⁵⁵ Lényeges, hogy ne helyezzük a gyermek vállára azt a terhet, hogy választania kell a szülei között, hiszen természetes, hogy ő továbbra is ragaszkodik mindkettőjükhöz, és egyiküket sem szeretné megbántani.

A beszélgetés során fény derülhet arra, hogy a gyermek valamelyik szülő befolyása alá került, esetleg kijelentései mögött megfelelési vágy, büntetéstől való félelem vagy a szülő féltése húzódik meg.⁵⁶ Ebben az esetben nem várhatunk tőle objektív véleményt, de ennek eldöntése már a pszichológus kompetenciájába tartozik.

Az egész beszélgetés alaphangulatát és a gyermek ezzel kapcsolatos élményeit határozza meg, ezért nagyon fontos, hogy a bíró legyen mindvégig nyitott, kedves és őszinte érdeklődéssel forduljon a gyermekhez. Úgy beszéljen, olyan kifejezéseket használjon, melyeket a gyermek biztosan megért, de ne próbáljon meg úgy viselkedni és beszélni, mintha maga is a gyermekkel egykorú lenne. Az elhelyezkedésük is az egyenrangúságot sugallja, üljenek egymás mellé, amennyire lehet, a tekintetük egy magasságban legyen.⁵⁷ Elengedhetetlen a gyermek irányában tanúsított empátia, a gyermek érzelmi állapotának respektálása.⁵⁸ Ebben az esetben nem kell attól tartani, hogy szorongani vagy félni fog, sőt véleményem szerint a gyermek számára sokat jelent az, hogy úgy érezheti, a bírónak fontos az ő véleménye és kívánsága.

A beszélgetés végén érdemes egy, a bevezetéshez hasonló „levezető” beszélgetést is beiktatni, hogy a gyermek megnyugodva távozhasson.⁵⁹

Nehézséget okozhat a bírónak és a gyermeknek is, hogy a beszélgetés során esetleg olyasmiről is elhangzik, amit a gyermek szeretne titokban tartani, nem szeretné, ha a szülei tudomást szereznének róla. A meghallgatásról a bírónak jegyzőkönyvet kell készíteni, melynek tartalmát a szülők is megismerhetik. Véleményem szerint a gyermek

⁵⁵ BUCSI Ágnes: *A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész*, Családi Jog, 2011. szeptember, 14.

⁵⁶ ADAMKÓ: *i. m.*, 12.

⁵⁷ GYURKÓ: *Kihívások...*, *i. m.*, 7.

⁵⁸ GYURKÓ: *A gyermekközpontú...*, *i. m.*, 35.

⁵⁹ SZÁSZ Gabriella: *Gyerekcipőben a gyermekbarát igazságszolgáltatás?*, *Ügyészek Lapja*, 2013/6, 59.

kívánságára még abban az esetben is figyelemmel kell lenni, ha perdöntő nyilatkozatot tett. Ilyen szituációkban is nagy segítségére lehet a bírónak a pszichológus, hiszen ő átsegítheti a gyermeket ezen a nehéz helyzeten, miközben a bizalmi viszony is megmarad. A bíró pedig koncentrálna arra, ami számára fontos, azaz miként tudja felhasználni a gyermek által elmondottakat az ítélet megalapozásához anélkül, hogy emiatt a gyermek kellemetlen helyzetbe kerülne a szülei előtt. Megteheti a bíró esetleg azt is, hogy a közlés tartalmát nem, csak a gyermek által felvetett problémát hozza a szülők tudomására. További nehézséget okozhat, ha a gyermek a beszélgetés során olyasmit hoz a bíró tudomására, ami bűncselekmény elkövetését valószínűsíti, hiszen ez esetben a bírónak jelzési kötelezettsége van. Ha a gyermek által elmondottak alapján gyermekvédelmi vagy büntetőeljárás indul, a gyermek és a bíró közötti bizalmi viszony összetörhet, ha a gyermek azt kérte tőle, hogy tartsa titokban az elmondottakat. Ez esetben azonban nem nagyon látok mérlegelésre lehetőséget, hiszen a gyermeket mindenképpen meg kell védeni attól, hogy bűncselekmény (további) áldozata legyen. A gyermek védelmét szolgálja az is, ha a bíró a gyámhivatal vagy az ügyész felé úgy teszi meg a jelzést, hogy nem fedi fel, kitől származik az információ.

A meghallgatás során tekintettel kell lenni arra is, hogy a gyermek számára ne legyen ijesztő a bíró megjelenése. E kérdésben a következő nemzetközi példa tanulságos lehet. Az angol bírók (illetve a jogi képviselők is) fehér színű rizsporos parókat viselnek. Azért, hogy a gyermek ne ijedjen meg a bíró láttán, Nagy-Britanniában kidolgoztak egy gyakorlati útmutatót *Practice direction for trials of children and young persons in the crown court* címmel, mely a más rendszerben működő bíróságok számára is tartalmazhat hasznos tanácsokat.⁶⁰

Tekintettel arra, hogy a gyermeket sem megfélemlíteni nem szeretnénk, sem a szorongását fokozni, ezért célszerű lehet, ha a bíró a meghallgatás során leveti a talárját és a szokásos hétköznapi ruháját viseli. Megjegyzendő, hogy a gyermek számára nemcsak ijesztő lehet a taláros bíró, hanem adott esetben vonzó is, például ha Batman- vagy Harry Potter-rajongó. Amennyiben az igazságszolgáltatás embere őt valamelyik kedvencére emlékezteti, az kétféleképpen is hathat rá. Vagy pozitívan, mert tetszik neki a helyzet, vagy pedig negatívan, ha nem érti, mit keres egy mesefigura a tárgyalóteremben.

A gyermek véleményére alapozott ítéletnek vagy megállapodásnak többféle kihatása lehet. Egyrészt – jó esetben – eredményezheti azt, hogy a szülők elfogadják a gyermek választását és ehhez tartják magukat. Másrészt elképzelhető, hogy valamelyik szülő a gyermek nyilatkozatát magára nézve sértőnek érzi, és ennek nyomán megromlik a szülő-gyermek viszony. Fontos az is, hogy ne essünk át a ló túloldalára, nem lehet kizárólag a gyermek véleményére hagyatkozni az ítélet meghozatala során, mindenképpen szükséges az egyéb lényeges körülmények figyelembevétele is a megfelelő súlyozással.

⁶⁰ NAGY Márta: *Gyermekspecifikus jogalkalmazás = A gyermekek jogaival kapcsolatos ismeretek bővítése és készségek fejlesztése a gyermekek védelme érdekében*, szerk. HEGEDŰS Andrea, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Szeged, 2018, <https://ideachildrights.ucc.ie/resources/Hungary/IDEA-e-book-full-final-version.pdf> (letöltés ideje: 2019. 04. 01.), 225.

7. Összegzés és javaslatok

A Gyermekjogi Egyezmény üzenete egyértelmű és világos: a gyermeket be kell vonni az eljárásba, hiszen ő a leginkább érdekelt az ügyben, elsősorban az ő jövője a tét. Amennyiben valóban a gyermek legfőbb érdekének biztosítása az elsődleges szempont, elengedhetetlen, hogy a véleményéről első kézből szerezzünk információt, ehhez azonban szükség van a bírák megfelelő felkészítésére, pszichológusok bevonására, a gyermek-meghallgatósobák szakszerű használatára. A gyermekkel való kommunikáció sok esetben lelkileg megterhelő lehet, így szintén kiemelkedő jelentősége van a folyamatos továbbképzéseknek és a szupervíziónak is. Már az egyetemi jogászképzés során nagyobb hangsúlyt kell fektetni a gyermekek jogaira és a pszichológiai ismeretekre, hogy biztosak lehessünk az egységes alapokban. Ahhoz azonban, hogy a gyermekek jogaihoz való hozzáállás alapjaiban megváltozzon, még sok időre van szükség, és ehhez elengedhetetlen lenne az érzelmi felkészítés és az önismereti oktatás.

Érdemes lenne elgondolkodni a külön családjogi bíróságok felállításán is. Az elképzelés mellett számos érv szól. Egyrészt a polgári perek egy jelentős részét a családjogi témájú eljárások teszik ki, másrészt valóban speciális szakértelemre, hozzáértésre és talán különleges személyiségre van szükség az ilyen perek elbírálásához. A személyiségjellemzők vizsgálatára már a kiválasztás során nagyobb hangsúlyt kellene fektetni, majd a munka során folyamatos továbbképzést és szupervíziónak támogatást volna jó nyújtani számukra a kiegészítő elkerülése és a reziliencia fejlesztése érdekében. Ennek segítségével – legalább részben – kiküszöbölhetővé válnak a különbíróságok ellen szóló érvek, azaz hogy lelkileg nagyon megterhelő mindig csak ilyen pereket tárgyalni.

A szakemberek képzése során a multidiszciplináris megközelítésre kell törekedni, ennek során kommunikációs készségfejlesztésre, bizonyos csoportok speciális szükségleteinek ismeretére, a gyermek jogainak ismeretére, diszkriminációs kérdésekre, pszichológiai ismeretekre (elsősorban fejlődéslélektaniakra) kell helyezni a hangsúlyt. Ezen ismeretek széles körű elterjesztésével valódi szemléletváltást érhetünk el, bár ehhez arra is szükség volna, hogy a gyermekek maguk is tisztában legyenek a jogaikkal, erre már egészen kicsi korban rá kellene vezetni őket.

Továbbá megfontolandónak tartom, hogy polgári perekben is (újra) bevezetésre kerüljön a szakértő ülnök részvétele, hiszen büntetőperekben a tanácsban ülnökként részt vehet pedagógus, pszichológus, gyermekvédelmi szakember, aki értékelhető segítséget nyújthat a bírónak.

Összességében elsősorban nem új jogszabályokra van szükség, hanem a hozzáállás, gondolkodás megváltoztatására. Kissé utópisztikusnak hangzik és a jogászai értékrendtől, gondolkodástól talán távol is áll, de egyetértek Gyurkó Szilvia javaslatával, miszerint a jogászképzés során nemcsak a gyermekjogok ismeretére kellene helyezni a hangsúlyt, hanem szükség volna a fiatalok érzelmi felkészítésére, önismeretének fejlesztésére, a végzett jogászok számára pedig folyamatos szupervízóra.⁶¹

⁶¹ Gyurkó Szilvia: *A gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2013/9, 35.

Irodalomjegyzék

Szakirodalom

1. ADAMKÓ Viktória: *Az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre*, Családi Jog, 2015. szeptember.
2. BOROS ZSUZSA, KATONÁNÉ PEHR ERIKA, KÖRÖS ANDRÁS, MAKAI KATALIN, SZEIBERT ORSOLYA: *Polgári Jog, Családjog = Az új Ptk. magyarázata*, szerk.: KÖRÖS ANDRÁS, HVG ORAC, Budapest, 2013.
3. BUCSI ÁGNES: *A gyermek meghallgatása az öt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész*, Családi Jog, 2011. szeptember.
4. DARNÓT SÁRA: *A gyermek meghallgatása családjogi perekben – interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre*, Családi Jog, 2017. december.
5. GYENGÉNÉ NAGY MÁRTA: *A gyermek meghallgatása, mint alapvető elv – Az Európai Unió gyermekjogi tematikája*, Európai Jog, 2016/4.
6. GYURKÓ SZILVIA: *Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben – gyermekbarát eljárás a gyermekek szemével*, Családi Jog, 2011. szeptember.
7. GYURKÓ SZILVIA: *A gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2013/9.
8. JUDY CASHMORE, PATRICK PARKINSON: *What responsibility do courts have to hear children's voices?* International Journal of Children's Rights, 2007/15.
9. KOZÁK HENRIETTE: *A gyermek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata*, Családi Jog, 2011. március.
10. KOZÁK HENRIETTE: *Mumus vagy csodaszer? – A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében*, Családi Jog, 2015. december.
11. KRISTÓFNÉ KONTRA ERZSÉBET: *A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulása a gyakorlatban. A gyermekek és jogaik érvényesülése – 25 éves a New York-i gyermekjogi egyezmény – konferenciabszámoló*, Családi Jog, 2015/1.
12. LAURA LUNDY: *Voice is not enough. Conceptualising article 12 of the United Nations Convention of the Rights of the Child*, British Educational Research Journal, 2007/6.
13. RICHARD A. GARDNER: *The Parental Alienation Syndrome*, Creative Therapeutics, 1998.
14. SZÁSZ GABRIELLA: *Gyerekcipőben a gyermekbarát igazságszolgáltatás?*, Ügyészek Lapja, 2013/6.
15. SZEIBERT ORSOLYA: *A gyermek meghallgatása és a jogellenes gyermekelvitel*, Családi Jog, 2009. december.

Interneten elérhető források

1. HEGEDŰS ANDREA: *A gyermekbarát igazságszolgáltatás = A gyermekek jogaival kapcsolatos ismeretek bővítése és készségek fejlesztése a gyermekek védelme érdekében*, szerk. HEGEDŰS ANDREA, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Szeged, 2018, <https://ideachildrights.ucc.ie/resources/Hungary/IDEA-e-book-full-final-version.pdf> (letöltés ideje: 2019. 04. 01.).
2. NAGY MÁRTA: *Gyermekspecifikus jogalkalmazás = A gyermekek jogaival kapcsolatos ismeretek bővítése és készségek fejlesztése a gyermekek védelme érdekében*, szerk. HEGEDŰS ANDREA, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Szeged, 2018, <https://ideachildrights.ucc.ie/resources/Hungary/IDEA-e-book-full-final-version.pdf> (letöltés ideje: 2019. 04. 01.).

3. *A Resource Guide on the UN Committee on the right of the child general comment no 12*, resourcecentre.savethechildren.net/node/5259/pdf/5259.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 21.).
4. *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2018. 02. 26.).
5. http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/gyerekbarat_igazsagszolgalta-tas_iranymutas.pdf (letöltés ideje: 2017. 05. 20.).
6. <http://www.chbs.fr/les-services/unite-daccueil-medico-judiciaire/> (letöltés ideje: 2019. 03. 24.).
7. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_hu.pdf (letöltés ideje: 2019. 03. 23.).